

VUK'UZENZELE

O e tlisediwa ke Ditlhaeletsano tsa Puso (GCIS)

English/Setswana

Ferikgong 2022

Go tseeleng baithuti matsapa ga Matlapu go nnile le mosola

Tsebe 4

Godisa kgwebo ka WhatsApp

Tsebe 6

ASIDI e sala morago tshalelomorago e e leng teng mo mafaratlhatheng a dikolo

More Matshediso

Nkululeko Ralo Primary School ke motlhala wa gore go ka diriwa dilo tse dintle go le kana-kang fa baagi le puso ba dirisana mmogo sentle.

Sekolo seno, se se leng kwa Mthatha kwa porofenseng ya Kapa Botlhaba, kwa tshimologong se ne se tsenelwa mo keratšheng ya o mongwe wa baagi yo sekolo seno se reeletswe ng ka ene, ebong Nkululeko Ralo.

Fa dingwaga di ntse di tsamaya, le sona sekolo seno se ne sa nna se ntse se tsamaya se gola le go fuduga.

Le fa go le jalo, barutabana ba sekolo seno mmogo le baithuti ba sona fa e sale sekolo seno se simolola ga ba ise ba tle ba ipone ba tsena mo moagong o o dire-tsweng gonna sekolo go fitlha mo malobanyaneng fale, fa bane ba bulelwa mejako ya sekolo se sentšhwa sa maemo a a kwa godimo.

Sekolo seno gore se fetswe

go agiwa ke ka ntlha ya Letsholo le le Potlakis-tsweng la go Tlisa Mafaratlhatha a Dikolo (ASIDI), le le thankgolotsweng ke Lefapha la Thuto ya Motheo mo ngwageng wa 2011.

Letsholo leno maitlhomona lona ke go fedisa dikolo tse di bayang mo kotsing matshele a barutwana le a batlhankedi ba dikolo, ka ntlha ya go tlhoka dikago tse di botlhokwa tse di tlhokagalang, metsi, dintlwanaboithusetso le motlakase.

Go fitlha mo motsing ono ka letsholo leno la ASIDI go setse go agilwe dikolo di le 266, go agilwe dintlwanaboithusetso mo dikolong di le 886, dikolo di le 1 030 di tsenyeditse metsi fa dikolo di le 372 tsona di tsenyeditse motlakase.

Barutwana ba Nkululeko Ralo Primary School jaanong ba na le diphaposiborutelo tse di matshwaneli le lefelo le le nang le didirisiwa tse di tlhokagalang mo dithutong tsa bona, laboratori ya saense, lefelo la go tshwarela ditirelo tse di farologaneng mo go lona le lefelo la bojelo.

■ Sekolo se sentšhwa sa maemo a a kwa godimo sa Nkululeko Ralo Primary School ke lefelo le le nang le seriti le go naya seriti baithuti mo motseng wa Mbuqe kwa Mthatha.

Gonna le ponelopele e e tshwanang

Mogokgo Koleka Gilman o na le lerato fa go tla mo go tokafatseng thuto kwa Mthatha.

Toro ya gagwe ya go simolola sekolo mo motseng wa gaabo e simolotse ka 1988, mme mo ngwageng yo o latelang o ne a simolola go abelana ponelopele ya gagwe le baagi ba motse wa gaabo.

“Mo motseng wa rona go ne go tletse bana ba ba tshwanetseng go bo ba tsena sekolo mme ba ne ba sena ko ba ka yang sekolong gone. Ponelopele ya me e ne ya itumedisa Nkululeko Ralo, yo a ithapileng go re adima keratšhe

ya gagwe gore re e dirise jaaka sekolo,” Gilman o tlhalositse jalo.

O tlaleditse ka gore Ralo o ne a tsaya matsapa a mangwe gape a ya go batla khonthinara ya Telkom e le yona e neng ya dirisiwa jaaka e nngwe ya diphaposiborutelo. Ralo o ne a kopa gape ba bangwe ba le babedi ba baagi mo motseng ba ba neng le bona ba na le dikeratšhe go re adima tsona gore re di dirise jaaka diphaposiborutelo.

Ka maswabi Ralo o ne a thula botala ka tlhogo mo ngwageng wa 2004.

Mo ngwageng wa 1994, sekolo seno se ne sa fudugela kwa Holong ya Eli Spilkin, e e

neng e agilwe ke rragwebo wa mo motseng yo leina la gagwe le ene e neng e le Eli Spilkin.

“Mo ngwageng ona oo re ne ra rekelwa dintlwanaboithusetso ke Lefapha la Thuto ya Motheo la porofense.

Ke ne ka simolola ka tswa letsholo la go batlana le naga eo re ka agelwang sekolo sa rona mo go yona. Re ne ra neelwa naga ya diheketara di le tlhano mo ngwageng wa 1998,” ga rialo Gilman.

Re ne ra adimiwa gape le diphaposiborutelo di le tharo ke ba mokgatlo o o sa direng le-

E tswelela mo go tsebe 2

Go buisa Vuk'uzenzele tsenya epe ya GOVAPP e o ka e fitlhelang mo go:

Morago o batle SA Government mo go Google playstore kgotsa mo go appstore

IKGOLAGANYE LE RONA MO GO Vuk'uzenzele @VukuzenzeleNews

Diwebesaete ke: www.gcis.gov.za Imeile ke: vukuzenzele@gcis.gov.za
www.vukuzenzele.gov.za Mogala ke: (+27) 12 473 0103

Tshedimosetso House:

1035 cnr Frances Baard and Festival streets, Hatfield, Pretoria, 0083

VUK'UZENZELE KE MAHALA, GA E REKISIWE

E tswela go tswa mo go tsebe 1

t seno wa *Kats and Spaks*, mme baagi ba motse le bona ba ne ba itlola matlere mme ba ikagela diphaposi tse dingwe gape di le tlhano tsa mmu.

Fa dingwaga di ntse di tsamaya Gilman ga a ke a ema teng foo, o ne a tswela go lwela gore sekolo seno se tokafadiwe mme kwa bofelong Kantor ya Tona-kgolo ya Puso ya Porofense ya Kapa Botlhaba le yona e ne ya rekela sekolo seno diphaposi tse dingwe gape di le tlhano.

Ka ngwaga wa 2014, dilo di ne tsa fetoga fa Lefapha

la Thuto ya Motheo, ka letsholo la ASIDI, le ne la ntsha thendara ya go agela sekolo sa Nkululeko Ralo Primary School sekolo.

“Go simolotswe go agiwa sekolo seno ka ngwaga wa 2018 mme go ne ga fediswa go se aga mo ngwageng wa 2021, mme seno ke ka ntlha ya ASIDI,” Gilman a rialo.

Go rotloetsa barutabana go ruta le baithuti go ithuta

Motlatsatona wa Thuto ya Motheo Reginah Mhaule a re lefapha la gagwe le batla go aga dikolo tse di tla rotloetsang barutabana go ruta le baithuti go ithuta.

“Moago wa sekolo seno ke tsela e puso e le kang ka yona go tsosolosa seriti sa baithuti le barutabana ba kwa dikolong tse di kwa metsesela le gaeng le tse di humanegileng,” o tlaleletse ka go rialo.

Yo mongwe yo e leng tokololo ya Lekgotlataolong la Sekolo (SGB), Nomuntu Dlangane, a re sekolo se sentshwa seno se tla rotloetsa barutabana le baithuti go ntsha ga tshwene.

“Barutwana ba rona maitsholo a bona a setse a fetogile e bile ga ba sa ikobonya ka ntlha ya sekolo se sentshwa seno.

Sekolo seno se tla dira gape le gore re kgone go obamela

dikgato tsa go katogana ga barutwana mo diphaposiborutelong gore re kgone go fedisa ditiragalo tsa go gasa Bolwetse jwa Mogare wa *Corona*,” Dlangane o tlhalosa jalo.

Sekolo seno se na le barutwana ba le 489, barutabana ba le 14, mmogo le batlhankedi ba bakwaledi ba tsamaiso ba le babedi.

Sekolo seno se diretswe go ka amogela bana ba sekolo ba Mophato wa R go fitlha go ba Mophato wa bo 7 e bile gape ke sekolo se se letleletsweng se barutwana ba tsenang sekolo ntle le go duelela madi a dithuto tsa bona. **V**

Dipalopalo tse di iponagatsang fa go buiwa ka ASIDI

- Gare ga ngwaga wa 2020 le wa 2021 letsholo la ASIDI le agile dikolo di le 39.
- Mo ngwageng wa matlole wa 2020/2021 go dirisitswe madi a le kanaka R1.395 bilione go aga dikolo.
- Madi otlhe a a setseng a dirisitswe mo letsholong leno go aga dikolo di le 266 ke R8.195 bilione.

Letlha la bofelo la go tsenya dikopo tsa go thusiwa ka ditšhelete tsa go ya sekolong tsa NSFAS le atumetse

Baithuti ba ba batlang go tsenya dikopo tsa go thusiwa ka ditšhelete tsa go ya sekolong tsa NSFAS ba tshwanetse go dira jalo pele ga la bo 07 Ferikgong 2022.

Sphelele Ngubane

Baithuti le bašwa ba ba tswang kwa malapeng a a humanegileng le ao batsadi ba bona ba dirang mme letseno la bona le se kalo ba rotloediswa go tsenya dikopo tsa go thusiwa ka ditšhelete tsa go ya sekolong tsa Sekema sa Naga sa go Thusa Baithuti ka Ditšhelete tsa go ya Sekolong (NSFAS).

Go ya ka Lefapha la Thuto le Katiso e Kgolwane, NSFAS e duelela dithuto tsa baithuti ba ba weditseng materiki wa bona kgotsa ba ba setseng ba ntse ba le mo dikolong tse dikgolwane ba dira dithuto tsa bona kwa ditheong tseo.

Ba ka kopa NSFAS go ba thusa ka ditšhelete tsa go tswelotse dithuto tsa bona kwa diyunibesiti kgotsa kwa Dikholejeng tsa Katiso le Thuto ya Diatla le ya Setegeniki (TVET), mme ba tshwanetse go dira seno pele ga la bo 07 Ferikgong 2022.

Badiradikopo e tshwanetse ya bo e le:

- Baagi ba Aforika Borwa kgotsa baagi bao ba amogetsweng jaaka baagi ba naga eno ba ba batlang go ikwadisa kwa diyunibesiti kgotsa kwa dikholejeng tsa TVET kgotsa ba ba setseing ba amogetswe mo ditheong tseno;
- Baagi ba ba neng ba amogela megolo ya go thusa baagi ya Setheo sa Tlhokomelo ya Baagi sa Aforika Borwa (SASSA);
- Baagi ba ba tswang kwa malapeng a e reng fa mogolo otlhe o o amogelwang wa ka fa lapeng mo ngwageng fa o kopanngwa o bo o sa fete R350 000.

Bokamoso jo bo phatshimang

Nhlakanipho Mkhize, wa dingwaga di le 26, o na le makwalothuto a go dira ka motlakase, seno ke ka ntlha ya go isiwa sekolong ke NSFAS, jaaka e dueletse dithuto tsa gagwe kwa Kholejeng ya TVET ya Umfo-

lozi kwa KwaZulu-Natal.

Mkhize, yo a nnang kwa Richards Bay, ene mo ngwageng wa 2017 o iponetse Setifikeiti sa Naga sa go Dira Tiro ya Diatla mo lephateng la Mafaratlhatlha a Motlakase le Dikago.

Mo godimo ga go ithuta ka go ya sekolong, o ne gape a tshwanelwa le ke go ya kwa tirono go katisiwa teng gore a kgone go falola teko ya go dira tiro kwa lefelong la tirolo.

Mkhize o ne a simolola go dira tiro ya gagwe e santse e le gona a simolola go ithutela se a neng a ithutela sona ka go diragatsa ka namana seo a neng a ithuta sona kwa sekolong, mme seno se dirile gore a simolole go itshepa.

“Ke simolotse go thusa batho mo motseng wa rona ka matsapa a motlakase ke santse ke le mo ngwageng wa me wa ntlha wa dithuto. Kholeje ya TVET ya Umfolozi e dirile gore re nne le kitso ya go tlhologanya se se rutiwang le go diragatsa seo re se rutilwang.

“Mo ditšhonong tse baithuti ba TVET ba nang le tsona

ga se fela ditšhono tsa go diragatsa seo ba se rutilwang, ba na gape le ditšhono tse e leng segapeletsa tsa go romelwa kwa mafelong a tiro go ithutela ditiro teng moo ba tla neelwang tiro mme ba e dire ka botlalo le go neelwa bopaki jwa gore ba itsi tiro e ba ithutelang yona pele ba ka neelwa makwalo a thuto” o tlhalositse jalo.

Fela jaaka e setse e le setlwaedi mo bašweng ba le bantsi ka fa nagen ya Aforika Borwa ba ba tswang kwa malapeng a a humanegileng, Mkhize le ene o ne a itse gore o batla go ithutela boenjenerere, fela ka fa gaabo go ne go se ope yo a neng a ka kgona go mo isa sekolong.

“Fa ke sena go utlwela gore NSFAS e thusa batho go ya sekolong, ke ne ka itse gore ke sona selo se ke se tlhokang gore ke ye sekolong - ke tle ke kgone go nna moenjenerere” o tlhalositse jalo.

Mo dingwageng di le tharo tse NSFAS e isitseng Mkhize sekolong ka tsona e ne e mo rekela dibuka, e duela dithuto tsa gagwe le go

mo nametsa go ya sekolong mmogo le go mo naya madi a go ithekela dilo tse a di tlhokang. **V**

O ka dira kopo jang

Baithuti ba ka dira kopo mo inthaneteng ka go latela dikgato tse di latelang:

- **Kgato ya Ntlha:** Tsena mo webesaeteng ya www.nsfas.org.za mme fa o le mo go yona o tobetse 'myNSFAS'.
- **Kgato ya Bobedi:** Ipulele akhaonto ya gago ya 'myNSFAS'.
- **Kgato ya Boraro:** Tobetsa 'apply' mme o tlatse dikarolo tse di tlhokang go tlatsiwa.
- **Kgato ya Bone:** Tsenya ditokomane tse di tshogetsang kopo ya gago, mo di tlhokagalang teng.
- **Kgato ya Botlano:** Tobetsa 'submit'.

Go bona tshedimosetso ka botlalo etela webesaete ya www.nsfas.org.za kgotsa o ikgolaganye le bona ka **Facebook** mo go: *National Student Financial Aid Scheme*, kgotsa ka **Twitter** mo go: @myNSFAS kgotsa ka **Instagram** mo go: @myNSFAS

government communications

Department: Government Communication and Information System
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

Tel: 012 473 0353

Email: vukuzenzele@gcis.gov.za

Address: Private Bag X745, Pretoria, 0001

Acting Head of Editorial and Production
Tyronne Seale | tyrone@gcis.gov.za

Acting Editor-in-Chief
Zanele Mngadi | zanelemngadi@gcis.gov.za

Managing Editor
Irene Naidoo | irene@gcis.gov.za

Writers
More Matshediso
Silusapho Nyanda

Graphic Designers
Tendai Gonese | Benny Kubjana

Production Assistants
Jauhara Khan | Sebastian Palmer

Language Practitioners
Nomgcibelo Motha | Boitumelo Phalatse
Thandolunye Magudulela | Sizwe Ziqubu

Vuk'uzenzele
is published by Government Communications (GCIS)

Printed by: RISING SUN PRINTERS

All rights reserved. Reproduction of the newspaper in whole or in part without written permission is strictly prohibited.

Distributed by: ON THE DOT

Ga go ope yo a tshwanetseng go itshireletsa ka mabaka a a sa reng sepe gore a palelwe ke go ema kgatlhanong le GBV

Fa go ne go diragala gore maitsholo a setšhaba a lebelelwa go ya ka gore se tshwara jang basadi le bana ba sona, maitsholo a rona a ne a tla re tlabisa ditlhong.

Dipalopalo tse di gololo-tsweng sešweng jaana ke Tirelo ya Sepodisi sa Aforika Borwa (SAPS) di bontsha gore dipetelelo, tirisodikgoka ya batho ba ba amanang mmogo le dipolao tsa bana di ile kwa godimo, e leng selo se se re tshwenyang thata.

Mo pakeng ya Phukwi le Lwetse 2021, batho ba le 9 556 ba beteletswe, mme bontsi jwa bona ke basadi. Palo eno e feta e e begilweng mo ngwageng o o fetileng ka 7%.

Mo dikgetseng tsotlhe di le 73 000 tse di butsweng tsa tirisodikgoka, di le 13 000 di amana le tirisodikgoka ya batho ba ba amanang.

Dikgetse tsa go bolawa ga bana di oketsegile gararo fadi bapisiwa le tse di begilweng mo pakeng e e fetileng ya go dira dipegelo tseno.

Jaaka re setse re tlhalositse mo nakong e e fetileng gore tirisodikgoka e e diriwang ke banna mo basading ke leroborobo la bobedi le naga ya rona e tobaneng le lona, fela jaaka re dira ka leroborobo la COVID-19, le lona leroborobo leno re ka le fenyfa fa re ka nna seoposengwe.

Re le puso ke maikarabelo a rona go tlhoma ditheo tse di tlhokagalang go lwantshana le bosenyi le tirisodikgoka e e totileng batho ba bong jo bo rileng (GBV).

Fa e sale go tlhomiwa Leanotlhommo la Naga (NSP) la go lwantshana le Tirisodikgoka e e Totileng Batho ba Bong jo bo Rileng le Dipolao tsa Basadi (GBVF) mo ngwageng wa 2020, go setse go tserwe dikgato di le dintsinnyana go samagana le ditiragalo tsa GBV. Mo go tsona ke tsa go fetola melao e le mentsinyana, go thusa batho ba ba fetileng mo mathateng a ditiragalo tseno ka go ba tlamela ka ditirelo tsa go bokeletsa bopaki tse di fitlhelwang kwa diteišeneng tsa sepodisi le tsa go ba thoba maikutlo, go tlhoma letlole la go lwantshana le GBVF le go ema nokeng Diti kwatikwe tsa Tlhokomelo tsa Thuthuzela le tsa Khuseleka.

SAPS e tlhalositse gore go na le kgatelopele e e bonagalang mo go fokotseng dikgetse tse di saletseng morago ka ntlha ya go sekaseka di DNA, gonno seno se botlhokwa thata mo go phimoleng keledi batho ba ba fetileng mo mathateng a go betelelwa.

SAPS gape e na le dikantoro di le 134 tse di samaganeng le dikgetse tsa GBV mo diteišeneng tsa sepodisi ka fa nageng ka bophara mme e bile gape e batla go bula dikantoro tse dingwe gape.

GBV ke selo se se diriwang ke banna. Bontsi ke banna ba ba dirang ditiragalo tsa petelelo. Go le gantsi tirisodikgoka ya batho ba ba amanang e dirywa ke banna.

Ka ntlha ya gore ke banna

ba ba dirang ditiragalo tseno, e tshwane go nna banna ba ba gogang kwa pele dipuo tsa go ema kgatlhanong le GBV le go bega ditiragalo tseno, e tshwanetse e nne bona ba ba bulang banna ba bangwe matlho le go ba ruta ka tsona gore kamoso re tle re kgona thibela ditiragalo tseno.

E tshwanetse e nne banna ba ba okameng maemo a magolo kwa ditheong tsa thuto, e ka tswa e le bagokgo kwa dikolong, barutabana kgotsa batlhatlheledi kwa ditheong tsa thuto ekgolwane, ke bona ba ba tshwanetseng go dira gore dikolo le ditheo tsa thuto e kgolwane e nne mafelo a a bolokese-gileng mo basading le mo basetsanyananeng mme ba tshwanetse go dira jalo ntlele go dirisa maemo a bona a tiro go kopa basadi le basetsanyana bano dikobo ka ona.

Banna ba tshwanetse gape ba nne le seabe mo go ageng malapa a bona le mo go nneng le seabe mo matshelong a bamalapa a bona, segolo jang mo go godiseng bana ba bona ba basimanyana, gore ba ba rute gore monna e tshwanetse go nna motho wa mofuta mang mo setšhabeng fa go tla mo ditirong tsa gagwe tse di siameng le mo go tlotleng basadi le bana.

Baagi le mekgatlho ya baagi ba tshwanetse go dirisana le puso go tla ka ditsela tse di tla tlhalosang sešwa seabe se monna a nang le sona gore re kgone go godisa

banna ba ba nang le kutlwelo-botlhoko le tlhompho.

Fela jaaka tiro eno ya go fedisa GBV e ka se kgonege go fedisiwa ke puso e le nosi, basadi le bana le bona ka nosi ba ka se kgone go fedisa ditiragalo tse di tswileng mo taolong tseno tsa tirisodikgoka le go bogisiwa tse di ba wetseng.

Banna ba naga ya Aforika Borwa ba tshwanetse gore le bona ba tshware ka thata go thibela GBV. Ba tshwanetse go tlhaloganya gore GBV ke fa go diragetse eng, segolo jang mo go itseeleng tsa bolao ka dikgoka.

Mo dikgetseng tsa sešweng jaana batho ba le 4 000 ba beteletswe kwa malapeng a bona kgotsa kwa malapeng a ditlhokotsebe tse di ba beteletseng, mo dikgetseng tse di begilweng di le 400 batho ba ba beteletseng le ditlhokotsebe tse di ba beteletseng bobedi ba a ratana.

Seno se re bolelela gore banna ba bangwe ga ba ise ba tlhaloganye gore go gapeletsa motho go robalana le ene ke tlolo ya molao.

Banna ba tshwanetse go tlotla basadi ba bona le balekane ba bona mme ba itse gore fa ba ratana le batho ga go ba neele tetla ya gore ba ka ba bogisa.

Fa monna yo mongwe le yo mongwe a ka dira gore e ne le banna ba bangwe gape ba le babedi ba ikane gore ga ba kitla ba betelela mosadi ope, ga ba kitla ba otla mosadi ope le gore batla rwesana molato fa

yo mongwe a ka roba tumelano ya boikano jwa bona, re tla bo re simotse go dira bontle thata mo go lwantshaneng le GBV ka fa nageng ya rona.

Ga go mosola go thusa morago ga gore setlhokotsebe se dire tiro ya sona.

Re tshwanetse go thibela GBV pele motho a ka e dira.

Ke ikuela mo banneng botlhelba naga ya Aforika Borwa, banna ba malapa le makau, ba ba nnang kwa diteropong le ba ba nnang kwa metseselegaeneng, ba ba tshelang botshelo jwa sekgoa le ba ba tshelang botshelo jwa setso, ba ba nyetseng le ba ba sa nyalang, gore ba nne le seabe mo go thibeleng ditiragalo tseno, e leng seo se tlhokagalang thata mo malapeng a rona le mo metseing ya rona.

Ka go se dumelane le ditiro tsa go dirisa dikgoka mo basading le mo baneng, ka go se nne le seabe mo go diriseng dikgoka mo basading le mo baneng, le ka go bega ditiragalo tsa mofuta ono, o tla nna sekai mo banneng ba bangwe, segolo jang mo bašweng le mo basimanyaneng.

O tla nna sekai sa gore ga go ope yo a tshwanetseng go itshireletsa ka gore ke kgosi, ke tsala kgotsa o tshepagala mo tsaleing ya gagwe ke ka ntlha ya seo a ka se kgoneng go emelela ditshwanelo tsa basadi le bana. **U**